

Pavle Antonijević*

International University College of Turin

Mogućnost radikalne alternativa za 21. vek: teorija demokratije Abdulaha Odžalana

Apstrakt

U radu se analizira teorija demokratije višegodišnjeg lidera Radničke partije Kurdistanu (PKK), Abdulaha Odžalana. Trenutna široka primena participativnih metoda odlučivanja u lokalnim skupštinama i većima u severnoj Siriji ovu temu čini posebno aktuelnom. Cilj je ispitati osnove teorijskih gledišta Abdulaha Odžalana u razumevanju demokratije, politike i države. Kao polazna tačka u istraživanju, posebno je predstavljen Odžalanov koncept „demokratske civilizacije“. Drugi deo rada zalazi u pitanje demokratskog konfederalizma i kritike države. Zaključna teza je da je Odžalan u značajnoj meri uspešno razradio zaokruženi sistem demokratske civilizacije, omogućivši svom modelu demokratskog konfederalizma prostor lišen kapitalizma, predstavništva i države. Sa druge strane, slabost njegove teorije se ogleda u ambivalentnom odnosu prema postojećim strukturama države sa nedovoljno razrađenom idejom o „međusobnoj koegzistenciji države i demokratije“.

Ključne reči:

Abdulah Odžalan, radikalna demokratija, demokratski konfederalizam, demokratska civilizacija

---

* antonijevic.pavle@gmail.com

UVOD

Još od velikih revolucija 18. veka, smisao i razumevanje demokratije izazivalo je snažnu debatu među brojnim političkim teoretičarima. Različita razumevanja su usmeravala različite tokove političke prakse, a podjednako je i društvena stvarnost oblikovala teoriju po svojoj potrebi. Na prvi pogled deluje da ovaj vek, za razliku od onog prethodnog, u smislu praktikovanja demokratije ostaje zarobljen u okvirima dominantnog narativa liberalne države.

Tokom poslednjih desetak godina, na dalekoj periferiji globalnog kapitala, u posebnim ratnim uslovima, dolazi do zanimljivog eksperimentisanja sa jednom radikalnom vizijom demokratije. U pitanju je prostor severne Sirije sa sirijskim Kurdima kao glavnim akterima zbivanja. Nakon izbijanja Sirijskog građanskog rata 2011. godine, Kurdi, koje je predvodila Partija demokratskog jedinstva (PYD), započeli su proces osnivanja niza lokalnih veća na kojima su građani direktno donosili odluke, mimo državnih ili partijskih struktura.¹ Tokom 2012. godine Kurdi su zauzeli značajne gradove na severu Sirije: Kobani, Amuda i Afrin.² Nakon povlačenja sirijske vojske, kurdske snage (*Yekîneyên Parastina Gel* – YPG) su uspostavile efektivnu kontrolu nad čitavim prostorom severa i istoka Sirije. U januaru 2014. godine tri regiona su proglasila autonomiju (Afrin, Džizre i Euftrat) i donela Ustav (*Povelja društvenog ugovora*).³ Pomenuti regionu su u martu 2016. godine zajedno obrazovali *Demokratsku federaciju Rožave*, koju su krajem iste godine preimenovali u *Demokratska federacija severne Sirije*, kada je usvojena i nova *Povelja društvenog ugovora*. Veća, koja su spontano počela da se formiraju tokom 2011. godine, nastavila su svoj razvoj izgradnjom složene strukture u kojoj svi učesnici na raznim forumima, skupštinama i klubovima učestvuju u procesu donošenja značajnih odluka.⁴

Odakle sirijskim Kurdima ideja za ovakav vid organizacije? U pitanju je implementacija projekta demokratskog konfederalizma, koji je početkom 21. veka počeo da razvija dugogodišnji lider Radničke partije Kurdistana (PKK),

---

¹ Michael Knapp, Anja Flach, Ercan Ayboğa, *Revolution in Rojava. Democratic Autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*, Pluto Press, 2016, pp. 49–51, 84.

² *Ibidem*, pp. 54–59.

³ Yasin Duman, "Peacebuilding in a conflict setting: Peace and reconciliation committees in de facto Rojava Autonomy in Syria", *Journal of Peacebuilding & Development*, 12/1 (2017), p. 85.

⁴ O *Povelji društvenog ugovora* i konfederalizmu koji se trenutno praktikuje na severu Sirije vidi: Michael Knapp, Joost Jongerden, "Communal Democracy: The Social Contract and Confederalism in Rojava", *Comparative Islamic Studies*, 10/1 (2016), pp. 87–109.

Abdulah Odžalan (Abdullah Öcalan).⁵ Nakon što je 1999. godine uhapšen od strane turske obavještajne službe u Keniji, Odžalan je osuđen na doživotnu kaznu zatvora u Turskoj, koju i danas izdržava na ostrvu Imrali u Mramornom moru. Izolacija u zatvoru mu je pružila priliku da preispita strategiju kurdskog pokreta i da, čitajući raznovrsnu literaturu, otkrije brojne alternative. Tako je, tokom 2002. godine, počeo intenzivno da se upoznaje sa delom američkog teoretičara Marija Bukčina (Murray Bookchin), čitajući njegove knjige *Ekologija slobode (Ecology of Freedom)* i *Urbanizacija bez gradova (Urbanization Without Cities)*.⁶ Odžalan je tih dana počeo da napušta politiku koja je imala za cilj stvaranje nezavisne i centralizovane kurdske države, preorijentišući se na politiku demokratskog konfederalizma.

Umesto nezavisnog Kurdistan, cilj PKK postaje komunalizam, demokratska participacija, samoopredeljenje i samoorganizacija u granicama Turske. Lenjinistička strategija državnog udara, koji inicira disciplinovana partija, zamenjena je Bukčinovim komunalizmom, koji se odnosi na stvaranje poluautonomnih regionalnih kantona sa sistemom direktne demokratije, ujedinjenih u konfederalnu strukturu sačinjenu od narodnih delegata sa mogućnošću opoziva.⁷ Odžalan je shvatio da je umesto nezavisnog Kurdistan, koji jedne odnose moći zamenjuje drugim, bolje promovisati i izgraditi „autonomiju, feminizam, ekološko upravljanje, kooperativnu ekonomiju i etnički, lingvistički i verski pluralizam u okviru istih granica”.⁸ Ovim zaokretom, u teorijskom smislu, kurdski projekat je izrastao u turski, pošto je njegov cilj postala celokupna demokratizacija Turske republike, koja bi se transformisala u savez „dobrovoljnih asocijacija” sa izuzetno visokom autonomijom manjina.⁹ Traumatično iskustvo života Kurda u četiri različite države, koje su se, uz poricanje njihovog identiteta, uglavnom odnosile represivno prema njima, inspirisalo je Odžalana da promisli o samoj suštini države. On se zapitao da li

---

⁵ Za kratak pregled Odžalanove biografije i spisak njegovih publikacija: *Freedom Shall Prevail. A Short Political Biography of Abdullah Öcalan*, International Initiative “Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan”, 2021 (dostupno na: <https://öcalanbooks.com/#/book/freedom-shall-prevail>)

⁶ Janet Biehl, “Bookchin, Öcalan, and the Dialectics of Democracy” in: Network for Alternative Quest (ed.), *Challenging Capitalist Modernity. Alternative Concepts and the Kurdish Quest. Documentation of the 2012 Conference*, p. 180.

⁷ Damian Gerber, Shannon Brincat, “When Öcalan met Bookchin: The Kurdish Freedom Movement and the Political Theory of Democratic Confederalism” in: Davide Graeber et al. (eds.), *Building Free Life. Dialogues with Öcalan*, PM Press, 2020, p. 201.

⁸ *Ibidem*, p. 202.

⁹ *Ibidem*, p. 206.

je ispravno zahtevati još jednu državu, ako su se sve dotadašnje države pokazale isključivo kao centri dominacije i opresije.¹⁰

Predmet ovog rada nije praktična primena Odžalanove teorije, o kojoj je, usled prirodnih ograničenja (ratno stanje i nedostupnost literature i izvora), još uvek teško dati dovoljno jasnu ocenu. Umesto toga, analiziraju se Odžalanovi teorijski radovi. Cilj je predstaviti osnovne postavke njegove teorije i dati odgovor na koji način on definiše i razume demokratiju, kakva institucionalna rešenja u borbi za njeno ostvarivanje vidi, kao i na kakav način se sve to uklapa u širi okvir njegovog koncepta demokratske civilizacije. Američki antropolog anarhističkih ubeđenja Dejvid Greber (David Graeber) sa pravom skreće pažnju na zanimljivu činjenicu da Odžalanova teorija nije bila predmet ozbiljnijih istraživanja.¹¹ Uglavnom su se Odžalanovim likom i delom bavili iz ugla istorije Radničke partije Kurdistan (PKK). Iz tog razloga, rad će skoro u potpunosti biti baziran na najznačajnijim Odžalanovim radovima, uz povremeno dopunjavanje radovima njegovog glavnog uzora, Marija Bukčina. Uz kritički otklon, biće korišćeni i poluistraživački, kao i publicistički tekstovi, objavljeni na raznim konferencijama i susretima aktivista koji podržavaju konfederalni pokret u Rožavi.

Rad je sačinjen od dva poglavlja. Prvo poglavlje otvara pitanje demokratske civilizacije i posebnog shvatanja etike i politike koje je prisutno kod Odžalana. Drugo poglavlje je posvećeno Odžalanovom konceptu demokratskog konfederalizma i kritici države, kao i pitanju odnosa demokratije i socijalizma u njegovoj teoriji. U završnim razmatranjima raspravlja se o radikalnosti i dometima Odžalanove teorije, uz nastojanje da se da opšta ocena o argumentaciji kojom se on služi, kao i da se propitaju nedostaci.

DEMOKRATSKA CIVILIZACIJA

Koncept dve civilizacije

Pitanje demokratije čini srž Odžalanove teorije. Premda, ono je samo deo mnogo šireg koncepta sukoba dve civilizacije u okviru kojeg se i bitka za demokratiju vodi. Čitava istorija čovečanstva, počev od nastanka prvih gradova-država u Sumeru, može se sagledati kao proces dugog trajanja dve,

---

¹⁰ Can Cemgil, Clemens Hoffmann, "The 'Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan: A Model of Development for the Middle East?", *IDS Bulletin*, 47/3 (2016), p. 58.

¹¹ David Graeber, "Öcalan as Thinker: On the Unity of Theory and Practice as Form of Writing" in: David Graeber et al. (eds.), *Building Free Life. Dialogues with Öcalan*, PM Press, 2020, p. 168.

antagonistički postavljene, civilizacije.¹² U tom smislu, Odžalanov koncept predstavlja pokušaj totalnog, zaokruženog pogleda na sve društvene, ekonomske i političke fenomene u istoriji čovečanstva.

Sistemi civilizacija čine totalitete. Prvo, postoji dominantna, kapitalistička civilizacija, koja se direktno ispoljava i koje smo najsvesniji, a koja se upravo rodila u Sumeru nastankom prvih gradova-država. Tri dimenzije društva karakterišu ovu civilizaciju: društvo kapitalističke proizvodnje, industrijsko društvo i države-nacije. Korene društva kapitalističke proizvodnje Odžalan locira još u Sumeru, pa tako, na krajnje neobičan način, nudi ideju o kapitalizmu koji se javlja sa prvom akumulacijom resursa u sumerskim gradovima-državama. Za razliku od kapitalističke civilizacije, koja je nov fenomen (u perspektivi dugog trajanja) i koja se javlja sa pojavom prvih zigurata, demokratska civilizacija je prirodno (organsko) stanje društva, pa, kao takva, ona postoji od prvobitnih ljudskih zajednica.¹³ Odžalan definiše demokratsku civilizaciju kao „sistem ideja, akumulaciju ideja, kao i totalitet moralnih pravila i političkih organa vladavine”.¹⁴ Demokratska civilizacija, koja je bila dominantna do sumerskih civilizacija, nastavila je da postoji i kasnije, iza zvanične istorije civilizacije.¹⁵ Bez obzira na sve monopole, opresiju i eksploataciju koju zvanična civilizacija vrši, ona nikada ne može da uništi tu „drugu stranu novčića” pošto ona ne može ni da postoji bez nje.¹⁶ Mihil Lezenberg (Michiel Leezenberg) tvrdi da takav pristup pokazuje Odžalanovu sklonost da „deistorizuje istorijski i dijalektički materijalizam”, i to zaokretom od marksističke

---

¹² Odžalan je pisao pod snažnim uticajem francuskog istoričara škole Anala, Fernana Brodela (Fernand Braudel). On je usvojio Brodelovo razumevanje istorijskog vremena na tri nivoa (kratko, srednje i dugo trajanje – *longue durée*) i primenio ga na koncept civilizacije i posmatranje društvenih, ekonomskih i socijalnih fenomena u hiljadugodišnjoj perspektivi. Фернан Бродел, *Списи о историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 2002, стр. 45–109.

¹³ Odžalan navodi da je „istorija demokratske civilizacije 98% istorije čovečanstva” (Abdullah Öcalan, *Sociology of Freedom. Manifesto of the Democratic Civilization Volume III*, PM Press, 2020, p. 156).

¹⁴ *Ibidem*, p. 143.

¹⁵ U tom smislu ona nije apstraktna ideja ili projekat, već nešto što oduvek postoji. Pitanje je samo u kojoj meri su elementi demokratske civilizacije na snazi kao principi organizovanja društva, a u kojoj meri su potisnuti kontraprojektom „zvanične civilizacije” (Abdullah Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume I: Civilization. The Age of Masked Gods and Disguised Kings*, New Compass Press, 2015, pp. 197–98)

¹⁶ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 143.

dijalektičke kritike ekonomije „ka opštoj, i većim delom idealističkoj, raspravi o slobodi i dominaciji, fokusirajući se na državu i rodne odnose”.¹⁷

Šta sve čini demokratsku civilizaciju? Odžalan tu smešta klan, porodicu (bez patrijarhalnih odnosa dominacije), plemena, narode i nacije (ne u vidu države-nacije), selo i grad (ne u obliku viška vrednosti i hijerarhizovane društvene strukture, već u smislu otpora običnih ljudi), ekonomiju (kao upravljanje zajednicom, domaćinstvom), demokratski mentalitet i samoodbranu.¹⁸ Pre nastanka prvih gradova-država u Sumeru, ljudska društva su, na nivou sela i u plemenima, praktikovala demokratiju (živeći u skladu sa moralnim i političkim razumevanjem društva).¹⁹ Nastankom elemenata moderne civilizacije (Odžalan upotrebljava razne sinonime za dominantnu civilizaciju), sva društva se u ranim fazama formiranja i učvršćivanja državnih formacija suočavaju sa dilemama, u kojima je demokratska opcija potisnuta.²⁰

Moralno i političko društvo kao osnov demokratske civilizacije

Već je bilo reči o dimenzijama dominantne civilizacije u Odžalanovoj teoriji. Kada je reč o demokratskoj civilizaciji, ona je takođe sagledana kroz tri dimenzije, koje su protivteža dimenzijama kapitalističke modernosti, a to su: moralno i političko društvo, eko-industrijsko društvo i demokratsko konfederalno društvo.²¹ U ovom radu će prvenstveno biti reči o moralnom i političkom društvu, kao i demokratskom konfederalnom društvu.

Zbog čega Odžalan demokratsku civilizaciju naziva moralnim i političkim društvom? Po njegovom stanovištu, društva ne mogu preživeti bez socijalne etike i politike. Prirodno stanje društva ne može nikada biti amoralno i apolitično, pa se ta suštinska vrednost ne može nikada u potpunosti poraziti bez obzira koliko snažni bili pritisci od hijerarhizovanih centara dominacije.²² Društvena etika i politika mogu biti „nerazvijeni, potkopani, iskrivljeni ili paralizovani”, ali je onda u pitanju društvo „koje je okupirano i kolonizo-

---

¹⁷ Michiel Leezenberg, “The ambiguities of democratic autonomy: the Kurdish movement in Turkey and Rojava”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 16: 4 (2016), p. 677.

¹⁸ Öcalan, *Sociology of Freedom*, pp. 179–191.

¹⁹ *Ibidem*, p. 157.

²⁰ Abdullah Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization. The Age of Unmasked Gods and Naked Kings*, New Compass Press, 2019, pp. 104–105.

²¹ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 243.

²² *Ibidem*, p. 135.

vano od strane raznih monopola, kapitala, odnosa moći, kao i države”.²³ Do demokratije se samo dolazi u okviru političkog društva, a sloboda je prostor u okviru koga se politika izražava. Odžalan to naziva „trijadom slobode, politike i demokratije”, koja ne može da funkcioniše bez moralne baze. Moralnost se odnosi na teren na kojem se održavaju i praktikuju sloboda, demokratija i politika, zadržavajući svoja izvorna značenja u okviru odgovarajućih institucija.²⁴ Izvesno je da je snažan etički element komunitarnog uređenja Odžalan preuzeo od Bukčina. Mari Bukčin komunitarni način života posmatra prvenstveno kao izraz etičke dimenzije, koja omogućava da pojedinci, nošeni komunitarnom solidarnošću, istovremeno istinski ostvare svoje individualne potencijale kreativnog života ne narušavajući *filiju (philia)* zajednice.²⁵ Odžalan i Bukčin smatraju da se do demokratske reorganizacije zajednice dolazi izgradnjom etičkog prostora u kojem je svaki pojedinac u direktnoj komunikaciji sa svim pripadnicima lokalne zajednice. Socijalna etika omogućava moralne sudove do kojih se dolazi ne po kriterijumu ličnog interesa, već u skladu sa deljenom koncepcijom „dobrog”.²⁶

U etičkom prostoru odvija se i politika. Prirodni ishod društva u kojem moralne i politike institucije nesmetano funkcionišu je politički proces.²⁷ Politika uvek znači i demokratiju. Po Odžalanovom uverenju, oni su identični koncepti, pa je funkcionalno političko društvo demokratija.²⁸ Politički princip održava samo društvo, pošto je to njegovo prirodno stanje. Uspešnost političkog društva se ogleda u otpornosti prema podeli na klase i opresivnom aparatu države.²⁹ Politika obuhvata totalitet institucija, poput političkih partija i grupa, raznih vrsta skupština, medija, foruma i ostalih aktivnosti. Svrha ovih institucija je da facilitiraju diskusiju i proces donošenja odluka.³⁰

Odžalan prihvata Bukčinovu distinkciju između dva shvatanja politike. Dok je prvi, koji Bukčin naziva helenskim (ili atinskim), okrenut direktnoj participaciji, drugi, rimski model, odgovara etatističkoj i centralističkoj kon-

²³ Öcalan, *Sociology of Freedom*, pp. 128–129.

²⁴ *Ibidem*, p. 141.

²⁵ Murray Bookchin, *Social Ecology and Communalism*, AK Press, 2006, p. 104.

²⁶ Damian Gerber, Shannon Brincat, op. cit., p. 206.

²⁷ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 130.

²⁸ *Ibidem*, p. 141; Abdullah Öcalan, *Democratic Nation*, International Initiative “Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan, 2016, p. 36.

²⁹ Öcalan, *Sociology of Freedom*, pp. 247–248.

³⁰ *Ibidem*, p. 189.

cepciji.³¹ Prvo shvatanje je, u Odžalanovoj interpretaciji, jedino koje i odgovara značenju politike.³² Bukčin smatra da je nasleđe rimskog modela moderni sistem vlasti, razrađen u delima američkih i francuskih konstitucionalista u 18. veku, a da se tekovine helenskog modela ogledaju u raznim pokretima politizacije masa, poput Pariske komune, ruskih sovjeta i Španske revolucije 1936. godine.³³ Džan Džemgil (Can Cemgil) vezuje ovakvo Bukčinovo i Odžalanovo razumevanje demokratije ne samo sa modelom direktne demokratije, već i sa republikanskom teorijom demokratije. On smatra da direktna demokratija (koja ima odraz u demokratskom konfederalizmu), više odgovara konceptu nedominacije, koji je obezbeđen jednakom građanskom participacijom, nego današnji teritorijalni sistem država-nacija sa predstavničkom demokratijom.³⁴

Demokratija i politika su nešablonske, dinamične pojave. Tako je za Odžalana demokratija prvenstveno kreativni proces bez nekog krajnjeg toka.³⁵ Stagnacija, učvršćivanje institucija, ideologija ili dogmi, u suprotnosti su sa politikom. Participacija je uvek dobrovoljna, ali ona svakako u potpunosti odgovara prirodi čoveka.³⁶ Demokratsku politiku, koja se ostvaruje kroz participaciju, Odžalan upoređuje sa „školom u kojoj se uči i živi sloboda”.³⁷ Politizacijom društva građani postaju demokratski subjekti.³⁸ Ovakvo razumevanje politike izlazi izvan okvira modernizacije i zapadnog modela društva. Ono nema veze sa materijalnim uslovima, koji su različiti, a ne znači nužno ni vezivanje sa razrađenim ideološkim sistemom.³⁹ Ideologija postaje

---

³¹ Joost Jongerden, Ahmet Hamdi Akkaya, “Democratic Confederalism as a Kurdish Spring: The PKK and the Quest for Radical Democracy” in: M. M. A. Ahmed, M. M. Gunter (eds.), *The Kurdish Spring: Geopolitical Changes and the Kurds*, Mazda Pub, 2013, p. 177.

³² Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume I: Civilization*, pp. 154–155.

³³ Joost Jongerden, Ahmet Hamdi Akkaya, “Democratic Confederalism as a Kurdish Spring”, p. 177.

³⁴ Can Cemgil, “The Republican Ideal of Freedom as Non-Domination and the Rojava experiment: ‘State as they are’ or a new Socio-Political Imagination”, *Philosophy & Social Criticism*, 42/4–5 (2016), pp. 419–428.

³⁵ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 60.

³⁶ Abdullah Öcalan, *Democratic Confederalism*, International Initiative “Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan, 2011, p. 21.

³⁷ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 33.

³⁸ *Ibidem*, p. 33.

³⁹ *Ibidem*, p. 315.

fluidna, nikada fiksna. Jedina suštinska vrednost koja se u Odžalanovom sistemu ne dovodi u pitanje je moralni i politički fundament društva.

Na osnovu svega navedenog, jasno je zbog čega u Odžalanovoj ideji demokratske civilizacije politika igra središnju ulogu. Ukoliko se ona ne praktikuje, već je, kako to filozofi Majkl Hard (Michael Hardt) i Antonio Negri (Antonio Negri) navode, „predstavništvo monopolizovalo čitav prostor političkog”, nema ni demokratije.⁴⁰ Odžalanovi stavovi predstavljaju radikalno shvatanje demokratije i politike. Bez obzira što pristaje na kompromis sa postojanjem države, o čemu će u sledećem poglavlju biti više reči, on do kraja ostaje istrajan na ideji da politika i demokratija ne mogu da postoje u okvirima države, predstavništva i birokratije.

Žena kao centralna snaga demokratske civilizacije

Odžalanova teorija demokratske civilizacije ima snažnu feminističku crtu, pošto on smatra da je položaj žena jedna od suštinskih razlika između dve civilizacije. Po njemu, u društvu u kojem žene nisu slobodne niko nije slobodan.⁴¹ Drugim rečima, od procesa demokratizacije položaja žena zavisi proces demokratizacije čitavog društva.⁴² Upravo su koreni nastanka hijerarhizovanih centara moći, kao i rođenje prvih država, tesno povezani sa društvom muške dominacije koje je porobilo prvobitna matristička društva.⁴³ Demokratske korene, kao i nastanak svih socijalnih odnosa u duhu jednakosti, socijalizma i slobode, Odžalan smešta u neolitsku epohu, sa ženom kao glavnim pokretačem društveno-političkog toka.⁴⁴ Dominantna civilizacija crpi svoju moć u seksizmu, koji se ogleda integracijom žena u najjeftiniju radnu snagu, kao i u nacionalizmu i militarizmu.⁴⁵ Abdulah Odžalan ide toliko daleko da se zalaže za „nauku o ženama” (*jineoloji*), kojom će se otkriti istinska uloga žena kao vodeće snage u oživljavanju moralnog i političkog društva.⁴⁶

---

⁴⁰ Michael Hardt, Antonio Negri, *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*, Penguin Atlas, New York, 2004, p. 245.

⁴¹ Abdullah Öcalan, *Liberating Life: Woman's Revolution*, International Initiative “Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan”, 2013, p. 10.

⁴² *Ibidem*, p. 57.

⁴³ *Ibidem*, pp. 10–11.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 11, 13–14.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 28.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 56.

ALTERNATIVA DRŽAVI – DEMOKRATSKI KONFEDERALIZAM

Sada je neophodno ispitati Odžalanova institucionalna rešenja za demokratsku civilizaciju. U Odžalanovom modelu demokratske civilizacije demokratski konfederalizam je jedna od tri dimenzije koja je protivteža dimenziji države-nacije u okviru kapitalističke civilizacije. Pošto je konfederalno uređenje jedini institucionalni sistem u kojem se ostvaruju politika i demokratija, Odžalanova kritika države zauzima središnje mesto u njegovoj teoriji demokratije.

Kritika države

Antipod demokratiji je država.⁴⁷ Odžalan je stava da je ta suprotnost toliko duboka da on čak demokratiju definiše kao „samoupravu ne-državnog društva”. „Demokratija je vid upravljanja koji nije država – to je moć zajednice da upravlja sobom bez države.”⁴⁸ Još od Sumerske civilizacije, država je u dijalektičkom odnosu sa demokratijom, pri čemu je demokratija ta koja uglavnom „izvlači deblji kraj”. Antagonistički odnos je obeležen stalnom tenzijom u kojoj nije moguće da jedan pol jača, a da pri tome drugi ne slabi. U tom smislu, po Odžalanu, puna demokratija je bezdržavna. Sa druge strane, pun državni suverenitet ukida demokratiju.⁴⁹

Zbog čega Odžalan veruje da je država u neprijateljstvu sa demokratijom i politikom? Država se uvek obračunava sa moralnim i političkim društvom, na taj način što stalno nastoji zakonima da zameni moral, a birokratskom administracijom politiku.⁵⁰ Pošto poznaje samo administrativne poslove, država ne veruje političkim poslovima, koji su uvek dinamični i subverzivni i zato ih u potpunosti suzbija.⁵¹ Dok državni poslovi predstavljaju vladavinu, politika je čin stvaralaštva, kreativni proces. Dok je jedno tehnika i šablon, drugo je umetnost.⁵² Bez politike nema slobode, kao ni demokratije, a politički način života nikada se ne može razviti u okvirima države.⁵³

---

⁴⁷ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 62; Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, p. 103.

⁴⁸ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 62.

⁴⁹ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 63. Isto pominje i u *Democratic Confederalism*, p. 27.

⁵⁰ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 36; Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 141.

⁵¹ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 346.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, p. 347.

Demokratski konfederalizam

Tako dolazimo do pitanja, ako demokratija i politika ne mogu da se realizuju u okvirima države (bila ona liberalna ili autoritarna), da li Abdulah Odžalan nudi institucionalni model u kojem je to moguće postići? Odgovor na to pitanje je model demokratskog konfederalizma. Kao i u slučaju brojnih drugih elemenata svoje teorije, Odžalan je do ove ideje došao inspirisan radovima Marija Bukčina. Bez obzira što pojam „demokratskog konfederalizma” nije Bukčinov izum, u pitanju su podudarni koncepti.

Umesto pojma demokratski konfederalizam Bukčin koristi pojmove komuna, komunitarno uređenje i municipalizam. Pošto se demokratija može praktikovati isključivo direktno, komunalno uređenje postaje preduslov. Municipalna jedinica, odnosno komuna, u Bukčinovom modelu predstavlja osnovnu jedinicu političkog života iz kojeg izvire sloboda.⁵⁴ U institucijama komune u kojima se praktikuje direktna demokratija mogu biti razne vrste skupština, veća i foruma na kojima se odlučuje o svim pitanjima koja se tiču svakodnevnog života zajednice: od kulture do ekonomije.⁵⁵ Na ovaj način se poništava rezultat onoga što je Bukčin nazvao „suštinsko obeležje uspona nacije-države”, a to je bio njen udar na „vitalnost urbanih, gradskih i seoskih struktura čije su funkcije zamenjene birokratijom, policijom i vojskom.”⁵⁶ Odžalan je od Bukčina preuzeo komunitarnu verziju anarhizma. Bukčin je smatrao da je „individualistički anarhizam” štetan pošto je „borba protiv svake moguće institucije besmislena”. Institucije komunalnih zajednica su drugačiji tip institucija u odnosu na državu i birokratiju.⁵⁷ Mihil Lezenberg smatra da je Bukčin pisao pod uticajem dve vrste izvora. Dok su, sa jedne strane, u pitanju uticajni akademski radovi poznatih filozofa iz 1950-ih i 1960-ih godina, poput Adorna (Theodor Adorno), Bloha (Ernst Bloch) i Hane Arent (Hannah Arendt), na Bukčina su istovremeno uticali brojni radovi koji su se bavili istorijom Mesopotamije, a koji su ga naveli da u sumerskoj civilizaciji prepozna određene demokratske i komunitarne crte.⁵⁸ Upravo je ovakav neobičan spoj posebno privukao Odžalana.

Dok se nacije-države okreću centralizmu kako bi dominantne elite lakše koncentrisale monopole moći, po Odžalanovom uverenju, demokratski konfederalizam ima heterogeno društvo, a ne monopole, u centru svog političkog

---

⁵⁴ Murray Bookchin, *Urbanization Without Cities. The Rise and Decline of Citizenship*, Black Rose Books, Montreal-New York, 1992, p. 282.

⁵⁵ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 26.

⁵⁶ Bookchin, *Social Ecology and Communalism*, p. 63.

⁵⁷ Leezenberg, op. cit., p. 675.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 675.

fokusa.⁵⁹ Kapitalistička akumulacija, kao i politički, ekonomski, ideološki i vojni monopoli su u kontradikciji sa prirodnim, moralnim i političkim tendencijama društva.⁶⁰ Dok moderne države vrše dominaciju kroz hijerarhizovani birokratski aparat, demokratski konfederalizam političku moć smešta na lokalni nivo (skupštine, saveti, forumi).⁶¹ Društvo je u političkom smislu istovremeno ujedinjeno kao celina, a istovremeno sačinjeno od raznovrsnih političkih grupa. Odžalanove ideje prate teoriju participativne demokracije, a taj termin i on sam u više navrata koristi.⁶² Institucionalni okvir demokratskog konfederalizma ima za cilj da omogući svim socijalnim i političkim grupama da se slobodno izraze i donose direktne odluke na lokalnom nivou. Organizacije koje čine konfederalnu jedinicu na nivou sela su raznovrsne, od ekoloških organizacija, preko udruženja žena, omladinskih i kulturnih organizacija, pa sve do samoodbrane.⁶³ Projekat demokratskog konfederalizma je zamišljen na četiri nivoa koja se šire u konfederalnu mrežu „odozdo”. Prvi nivo čine komune, koje se dalje povezuju na nivou gradova i/ili više sela. Zatim, postoji nivo organizacija raznih socijalnih grupa, kao što su žene i omladina. Treći nivo čine organizacije raznih etničkih, verskih i kulturnih identiteta. Poslednji nivo su organizacije civilnog društva. Politika se praktikuje u zajedničkim organima (komunalnim), ali i u izdvojenim, na kojima se donose odluke vezane za određenu socijalnu grupu, etničku zajednicu i slično.⁶⁴

Jedinice demokratskog konfederalizma se ne završavaju na lokalnom nivou. Municipalizam i komunalno uređenje nije samo po sebi dovoljno. Bukčin, a na koga se Odžalan nadovezuje, smatrao je da komune mogu efikasno funkcionisati samo ukoliko su povezane u mrežu – konfederaciju, zasnovanoj na podeli odgovornosti i delegiranju.⁶⁵ U suprotnom, rezultat bi bio

---

⁵⁹ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 23.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 24.

⁶¹ *Ibidem*, p. 26.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 260.

⁶⁴ Ahmet Hamdi Akkaya, Joost Jongerden, “Reassembling the Political: The PKK and the Project of Radical Democracy” in: I. der Maur, Jonas Staal, Dilar Dirik (eds.), *New World Academy Reader #5: Stateless Democracy*, BAK, 2015, pp. 172–173.

⁶⁵ Bookchin, *Social Ecology and Communalism*, p. 64. Odžalan čak smatra da je neophodno da konfederalizam poprimi globalno obeležje. To uključuje ideju uspostavljanja Svetske konfederacije kroz Svetsku konfederalnu skupštinu. Organizacija Ujedinjenih nacija, koja je pod kontrolom svetskih sila, treba biti napuštena, kao neefikasni i štetni model okupljanja država-nacija (Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 31).

„parohijalizam i šovinizam”.⁶⁶ „Glavni zadatak konfederalizma je da obezbedi međuzavisnost zajednica i regiona, odnosno da demokratizuje vezu bez narušavanja principa lokalne kontrole.”⁶⁷ Bukčinovo razumevanje konfederalizma dosledno je njegovom izvornom razumevanju politike. Funkcije delegata, koje svaka od konfederalnih jedinica šalje u zajedničko telo, on ne posmatra kao političke, već prvenstveno „administrativne i praktične”.⁶⁸ Ukoliko bi one postale političke javila bi se klasična birokratija kao otuđujuća sfera od društva. Politika isključivo ostaje u sferi lokalne deliberacije među jednakim građanima koji direktno učestvuju u demokratskom procesu.⁶⁹

U odnosu na Bukčina, Odžalan se u pojedinim aspektima razlikuje u shvatanju komunalnog samoorganizovanja. Dok Bukčin propagira lokalno samoorganizovanje, odozdo, kao savremenu političku akciju, Odžalan je sklon da tradicionalne i verske lokalne zajednice posmatra kao trajno obeležje raznih kultura (a posebno Bliskog istoka) sa dubokim korenima u Neolitskoj civilizaciji.⁷⁰ Komunalni život nije zamišljeni politički projekat koji zahteva konkretnu političku akciju kako bi se ostvario, pošto njegove strukture već postoje.⁷¹ Suprotno dijalektičkom materijalizmu, Odžalan smatra da su hijerarhija, odnos moći, klasna vladavina i država produkti sticaja okolnosti, a ne determinisani procesi razvoja.⁷² Umesto toga, komunitarizam i egalitarizam su prirodno društvo, koje je, bez obzira na sve ove prepreke, tiho nastavilo svoju egzistenciju u pozadini.

---

⁶⁶ Murray Bookchin, *The Meaning of Confederalism*, A Left Green Publication (Number 20, November 1989); http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/bookchin/gp/perspectives20.html, accessed 18.04.2022.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Bukčin je svestan prigovora koji se lako može postaviti u slučaju kršenja, na primer, ljudskih prava i ekoloških principa u okviru određene jedinice. On navodi da u tom slučaju konfederalno telo ima pravo da interveniše u poslove lokalne jedinice. Opravdanje nalazi u međusobnom sporazumu jedinica i činjenici da je odluka konfederalnog tela izraz demokratske volje svake pojedinačne jedinice. Po njemu, konfederalno telo još uvek ostaje administrativno telo, a ono samo izražava zbirnu demokratsku odluku ostalih jedinica (Murray Bookchin, *The Next Revolution. Popular Assemblies & The Promise of Direct Democracy*, Verso, 2015, p. 81). Ovakva argumentacija bi lako bila podložna kritici i očigledno je da se izvesna protivrečnost Bukčinove teorije ogleda u ovom problemu, koji nije nov i poznat je u brojnim kritikama anarhizma.

⁷⁰ Leezenberg, op. cit., p. 678.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Michael Knapp, Anja Flach, Ercan Ayboğa, op. cit., p. 39.

Demokratski konfederalizam je model koji ima za cilj da vrati ne samo politiku, već i ekonomiju u društvenu sferu. Bukčin to naziva „municipalizacijom ekonomije” (*to municipalize the economy*), kao alternativa konceptima nacionalizacije (državno-planske) i privatnog vlasništva (tržište).⁷³ Kod Odžalana pojam ekonomije dobija još šire značenje: „U pitanju je akcija koja je od fundamentalne strukturalne važnosti za funkcionisanje društva, a koja se ostvaruje kroz iznošenje mišljenja, održavanje diskusija, donošenje odluka i organizovanje poslova na način da uključuje celo društvo”.⁷⁴ Tako shvaćena, ekonomija je uvek komunalno orijentisana i organizovana u skladu sa ekološkim principima i efikasnošću.⁷⁵ Društvu koje je komunalno organizovano najbolje odgovara „komunalna svojina”. Komunalna svojina se ostvaruje demokratizacijom ekonomije, a vrlo je verovatno da se Odžalan sa ovom idejom upoznao preko Roze Luksemburg.⁷⁶

Pitanje mirne koegzistencije

Na prvi pogled, krajnje radikalna i zaokružena teorija Abdulaha Odžalana gubi svoju krajnje kritičku i nepomirljivu crtu na jednom pitanju. Reč je o poznatoj dilemi unutar anarhističke i marksističke teorije, koja se tiče mogućnosti i trenutka potpunog ukidanja države. Odžalan je po tom pitanju neuobičajeno pomirljiv, pa on veruje u mogućnost mirne koegzistencije između demokratskog konfederalizma i države-nacije.⁷⁷ Bukčin takođe govori o periodu „deljenja moći” između države i komunalnih struktura, ali on je čvrstog stava da taj period može biti samo privremen, pošto se vrlo brzo celokupna moć sliva ili u državne ili u komunalne strukture.⁷⁸ Sudeći po Odžalanovim tekstovima, stiče se utisak da on govori o trajnijem procesu, koji može biti obeležen stabilnijim mirom.⁷⁹

---

⁷³ Bookchin, *Social Ecology and Communalism*, p. 102.

⁷⁴ Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 255.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Michael Knapp, Anja Flach, Ercan Ayboğa, op. cit., p. 42.

⁷⁷ Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, pp. 106–107; Öcalan, *Sociology of Freedom*, p. 142; Öcalan, *Democratic Nation*, p. 64.

⁷⁸ Bookchin, *Urbanization Without Cities*, p. 284.

⁷⁹ Bukčinova bliska saradnica, Dženet Bihel (Janet Biehl), takođe je primetila ovu značajnu razliku u Odžalanovoj teoriji u poređenju sa Bukčinom (J. Biehl, op. cit., p. 185).

Takva situacija može opstati jedino pod uslovom da se država ne meša u centralna pitanja samouprave.⁸⁰ Mešanje bi značilo poziv samoodbrani u okviru građanskog društva da aktivira svoje snage.⁸¹ Iskustvo socijalističkih revolucija je Odžalana usmerilo da o društvenim promenama razmišlja u dužem trajanju procesa preoblikovanja mentaliteta. Ovde je primetan uticaj Antonija Gramšija (Antonio Gramsci) na Odžalanovu teoriju, pošto na sličan način posmatra postepeno izgrađivanje „kontrahegemonije” u okvirima građanskog društva, pri čemu politička revolucija gubi stvarni značaj.⁸² Distancirajući se od boljševičke taktike „frontalnog udara na državu”, on je skloniji da veruje u Gramšijevu ideju „rata pozicija”.⁸³ „Totalno odbacivanje, kao i kompletno priznanje države, podjednako su štetni za demokratske težnje u okviru građanskog društva. Prevazilaženje države, a posebno države-nacije, dugotrajniji je proces.”⁸⁴

Samoodbrana na koju bi jedinice demokratskog konfederalizma imale pravo bila bi garancija njegovog očuvanja. To ipak znači da sa autoritarnom i centralizovanom državom nema kompromisa i da se u tom slučaju ide „drugim putem”, ka direktnoj likvidaciji države.⁸⁵ Pomirljiv put je moguć samo pod uslovom da država-nacija prizna paralelne konfederalne strukture, do kojih se ne dolazi federalizacijom ili konfederalizacijom države.⁸⁶ Demokratski ustav, kojim se ostvaruje demokratska autonomija, bio bi pravna garancija veze između države i društva.⁸⁷

Ostaje nejasno kako Odžalan zamišlja da komunalna društva ovakvu situaciju proizvedu mirnim putem. Tako nešto deluje zamislivo jedino u situa-

⁸⁰ Zbunjuje Odžalanov pojam „demokratske države”, odnosno države koja je uspostavila sporazum i prihvatila podelu vlasti sa demokratskim društvom. Pošto je više puta naglasio da su država i demokratija nespojivi, nije jasno zbog čega koristi ovaj pojam (Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, pp. 185–186).

⁸¹ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 32.

⁸² Walter L. Adamson, *Hegemony and Revolution. A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*, University of California Press, 1980, p. 170.

⁸³ Tamir Bar-On, “From Marxism and nationalism to radical democracy: Abdullah Öcalan’s synthesis for the 21st century”, *Challenging Capitalist Modernity. Dissecting Capitalist Modernity – Building Democratic Confederalism. Documentation of the 2015 Conference*, International Initiative “Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan”, p. 81.

⁸⁴ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 32.

⁸⁵ Öcalan, *Democratic Nation*, p. 32.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 31.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 21.

cijama unutrašnjeg slabljenja državnih struktura usled spoljnog rata ili revolucije. Kao i anarho-marksistička tradicija, on na ovom pitanju ne daje jasan odgovor. Ideja po kojoj se u okviru trećeg domena (građansko društvo), koje bi činile razne organizacije iz svih sfera svakodnevnog života (zdravstvene ustanove, sindikati, kulturna udruženja i slično), kapitalizam može navesti da prihvati demokratske institucije i ponovnu redistribuciju, deluje nedovoljno ubedljivo.⁸⁸ Ipak, kurdski slučaj u severnoj i severoistočnoj Siriji pokazuje da je usled specijalnih okolnosti (građanski rat i strana intervencija) moguće načelno ostvariti ovu zamisao. Autonomna administracija Severne i Istočne Sirije (Rožava), koja zvanično funkcioniše po principima demokratskog konfederalizma, nije uperena protiv sirijske države. Pod uticajem Odžalanovih ideja, Kurdi su odbacili ideju stvaranja nezavisne države, zalažući se za demokratsku autonomiju u okviru Turske, Sirije, Iraka i Irana, koja bi sve Kurde okupila u povezanu demokratsku konfederaciju.⁸⁹

Demokratija i socijalizam

Pošto se oblikovao u uslovima hijerarhizovane partije marksističko-lenjinističkog tipa, čiji je i bio lider, zanimljivo je ispitati kakav je Odžalanov stav po pitanju odnosa demokratije i socijalizma nakon njegove transformacije. Ovde je uočljivo da on pravi distinkciju između dva termina: socijalizam i real-socijalizam.

Socijalizam odgovara demokratskom konfederalizmu, pa je on nesumnjivo suprotstavljen državi.⁹⁰ Socijalizam se ispoljava jedino u društvenoj sferi, pa on uvek mora biti demokratski u smislu politizacije građana.⁹¹ Sa druge strane, državni socijalizam (odnosno real-socijalizam) ne odgovara konceptu demokratske nacije.⁹² Real-socijalizam se nadogradio na zvaničnu civilizaciju, bez uspeha da ostvari svoje emancipatorske potencijale u okviru demokratske civilizacije.⁹³ Odžalanova kritika prema Sovjetskom Savezu i drugim socijalističkim zemljama je izuzetno oštra. Po njemu, u pitanju je izvesna

---

⁸⁸ Abdullah Öcalan, *The Third Domain. Reconstructing Liberation*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2003, pp. 24–25, 27, 62.

⁸⁹ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 35, 37.

⁹⁰ Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, p. 184.

⁹¹ Abdullah Öcalan, *War and Peace in Kurdistan*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2013, p. 31.

⁹² Öcalan, *Democratic Nation*, pp. 10–11.

⁹³ Öcalan, *The Third Domain*, p. 68.

verzija „proto-fašizma”, sistem sa snažnom tendencijom ka fašizmu.⁹⁴ Dok demokratski socijalizam predstavlja nastavak komunalnog socijalizma (sa korenima u prvobitnim zajednicama), državni socijalizam se istorijski nado-vezuje na „faraonski socijalizam” centralizovanih antičkih država na prostoru Plodnog polumeseca.⁹⁵ Kao i u odnosu na ostale fenomene, Odžalanovo shvatanje socijalizma je bitno drugačije u odnosu na marksističko. Ono je ve-zano za dublje promatranje istorije dve suprotstavljene civilizacije, koja nije nužno povezana sa istorijom industrijskog radništva.

Kako se, po Odžalanovom mišljenju, desilo da se jedna ideja, koja u osnovi potpuno odgovara demokratiji u tolikoj meri izobličiti? Reč je o zabludi komu-nističkih pokreta u 20. veku koji su verovali da se putem političke revolucije i aparata države može doći do socijalističke transformacije. Hijerarhija i do-minacija se mogu prevazići jedino postepenom razgradnjom iz društvene sfe-re, tokom neprestanog demokratskog procesa, a ne uverenjem da će „nova” država postepeno ukinuti samu sebe.⁹⁶ Ukoliko se partija i socijalistički po-kret ne oslobode hijerarhizovane strukture i potpuno ne orijentišu na dru-štvenu sferu, institucionalno osvajanje vlasti dovodi do socijalizma koji po-staje „fasada prikrivene logike kapitala”.⁹⁷ Kritikujući ideju države u socijaliz-mu, Odžalan se pita kako je moguće uspostaviti slobodu i jednakost koristeći instrumente koji su sama baza za obračunavanje sa slobodom, jednakošću i demokratijom.⁹⁸

Bez obzira što Odžalanova teorija u mnogim aspektima odbacuje neke od osnovnih načela marksizma (poput dijalektičkog materijalizma i proleterijata kao nosioca revolucije), snažan uticaj je još uvek primetan. Na primer, pošto za Odžalana demokratija predstavlja formu upravljanja izvan okvira sukoba koji karakteriše klasno društvo, ostvarivanje besklasnog društva je u krajnjoj instanci rezultat ostvarivanja demokratije.⁹⁹ Istovremeno je kod Odžalana op-stala ideja o neophodnom nivou razvoja kao preduslovu za ostvarivanje be-sklasnog društva.¹⁰⁰ On smatra da politička revolucija na nedovoljnom ste-penu razvoja nužno vodi u birokratizaciju, pa je za demokratiju prikladnija borba stalnim demokratskim procesom na komunalnom nivou.¹⁰¹ Kada se

---

⁹⁴ Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, p. 185.

⁹⁵ Öcalan, *The Third Domain*, pp. 68–69.

⁹⁶ Öcalan, *Democratic Nation*, pp. 15–16.

⁹⁷ Öcalan, *War and Peace in Kurdistan*, p. 29.

⁹⁸ Öcalan, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization*, p. 292.

⁹⁹ Öcalan, *The Third Domain*, p. 15.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, pp. 15–16.

pokaže kao najefikasniji metod odlučivanja, demokratija će sama proizvesti uslove za besklasno društvo.¹⁰² Srčanost i želja revolucionara, kao i njihova spremnost da se nasilno obračunaju sa vladajućom klasom, ne mogu proizvesti socijalizam.¹⁰³ Ipak, on naglašava da to ne znači prosto „potčinjavanje sili” vladajuće klase, već znači graditi društvo koje će u potpunosti isključiti upotrebu sile. Za to je ipak neophodna vojska koja bi branila demokratsku autonomiju, što on naziva „legitimnom samoodbranom”. I po pitanju socijalizma, kod Odžalana je primetan krajnje pomirljiv pristup prema koegzistenciji starih struktura dominacije (država) i novih struktura komunalne organizacije (demokratije).

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Kakva bi se ocena, iz ugla originalnosti i argumentacije, mogla dati Odžalanovoj teoriji? Pretendujući na jedan zaokruženi, celokupni sistem analize društva u širokoj istorijskoj perspektivi, Odžalanova teorija je primamljiva i krajnje neobična, ali istovremeno i ranjiva. Činjenica da on demokratiju posmatra kao civilizacijsko pitanje, kao dubinsku i etičku vrednost čovečanstva, otežava analizu. Odžalanova ideja demokratije je istovremeno glavno obeležje civilizacije koja postoji paralelno sa „zvaničnom verzijom istorije”, projekat koji ima svoj odraz u demokratskom konfederalizmu koji je negacija države, a ujedno i vid demokratske autonomije u okviru države. Kritikujući sva „slaba mesta” u okviru marksističke teorije, kao i socijalističku praksu, Odžalan ne nudi konkretniji odgovor u načinu ostvarivanja pomirenja između opresivnih struktura države koje znaju samo za dominaciju i demokratskih pokreta „odozdo”. Dok marksisti veruju da je proleterska država nužnost na putu izgradnje socijalizma, anarhisti se zalažu za njeno momentalno ukidanje. Sa druge strane, Odžalan kritikuje državu kao glavnog porobljivača demokratije istovremeno, pomalo naivno, verujući da tako ozbiljan protivnik može da se porazi postepenom razgradnjom „odozdo”.

Široko razumevanje demokratije u teoriji Abdulaha Odžalana stvara teškoću u pronalaženju njenog konkretnijeg značenja. Ipak, to već dosta govori o njegovoj ideji. Demokratija ne miruje, a u tome se ogleda radikalnost njegove teorije. Demokratija nije forma vladavine ili ideologija koja se promovise. U pitanju je stalno aktivna i fluidna moć naroda sa društvenom sferom kao glavnim akterom.¹⁰⁴ Potrebno je stalno preispitivati, ukidati svaku hijerarhiju i svaki potencijalni nagoveštaj opresije ili otuđenja moći. Demokratija je sub-

---

¹⁰² Öcalan, *The Third Domain*, p. 16.

¹⁰³ *Ibidem*, pp. 18–20.

¹⁰⁴ Ahmet Hamdi Akkaya, Joost Jongerden, “Reassembling the Political”, pp. 174–175.

verzivan proces, od lokalnog nivoa pa sve do globalnog društva, koji neograničeno traje i opire se svakom kalupljenju.¹⁰⁵ Kao što je francuski filozof, koji bi se verovatno u mnogo čemu složio sa Odžalanom, Žak Ransijer (Jacques Ranciere), naveo: „Demokratija nije samo reč ili nekakva iluzija. Umesto toga, u pitanju je stanje stalne prisutnosti naroda, način održavanja građana prisutnim u njihovom odsustvu”.¹⁰⁶

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Adamson, Walter L, *Hegemony and Revolution. A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*, University of California Press, 1980.
- [2] Akkaya, Ahmet Hamdi, Jongerden, Joost, "Reassembling the Political: The PKK and the Project of Radical Democracy" in: R. I. der Maur, Jonas Staal, Dilar Dirik (eds.), *New World Academy Reader #5: Stateless Democracy*, BAK, 2015, pp. 159–194.
- [3] Bar-On, Tamir, "From Marxism and nationalism to radical democracy: Abdullah Öcalan's synthesis for the 21st century", *Challenging Capitalist Modernity. Dissecting Capitalist Modernity – Building Democratic Confederalism. Documentation of the 2015 Conference*, edited by International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", pp. 77–88.
- [4] Biehl, Janet, "Bookchin, Öcalan, and the Dialectics of Democracy" in: Network for Alternative Quest (ed.), *Challenging Capitalist Modernity. Alternative Concepts and the Kurdish Quest. Documentation of the 2012 Conference*, pp. 164–177.
- [5] Bookchin, Murray, *The Meaning of Confederalism*, A Left Green Publication, Number 20, 1989; http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/bookchin/gp/perspectives20.html, accessed 18.04.2022.
- [6] Bookchin, Murray, *The Next Revolution. Popular Assemblies & The Promise of Direct Democracy*, Verso, 2015.
- [7] Bookchin, Murray, *Urbanization Without Cities. The Rise and Decline of Citizenship*, Black Rose Books, Montreal-New York, 1992.
- [8] Bookchin, Murray, *Social Ecology and Communalism*, AK Press, 2006.
- [9] Cemgil, Can, "The Republican Ideal of Freedom as Non-Domination and the Rojava experiment: 'State as they are' or a new Socio-Political Imagination", *Philosophy & Social Criticism*, 42/4–5 (2016), pp. 419–428.

---

¹⁰⁵ Öcalan, *Democratic Confederalism*, p. 27; Ahmet Hamdi Akkaya, Joost Jongerden, "Reassembling the Political", pp. 161–163.

¹⁰⁶ Jacques Ranciere, *On the Shores of Politics* Verso Books, New York–London, 2021, p. 93.

- [10] Cemgil, Can, Hoffmann, Clemens, "The 'Rojava Revolution' in Syrian Kurdistan: A Model of Development for the Middle East?", *IDS Bulletin*, 47/3 (2016), pp. 53–76.
- [11] Duman, Yasin, "Peacebuilding in a conflict setting: Peace and reconciliation committees in de facto Rojava Autonomy in Syria", *Journal of Peacebuilding & Development*, 12/1 (2017), pp. 85–90.
- [12] *Freedom Shall Prevail. A Short Political Biography of Abdullah Öcalan*. International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2021 (available at: <https://Öcalanbooks.com/#/book/freedom-shall-prevail>)
- [13] Gerber, Damian, Shannon, Brincat, "When Öcalan met Bookchin: The Kurdish Freedom Movement and the Political Theory of Democratic Confederalism" in: David Graeber et. all (eds.), *Building Free Life. Dialogues with Öcalan*, PM Press, 2020, pp. 199–215.
- [14] Graeber, David, "Öcalan as Thinker: On the Unity of Theory and Practice as Form of Writing" in: David Graeber et al. (eds.), PM Press, 2020, pp. 167–190.
- [15] Hardt, Michael., Negri, Antonio, *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*, Penguin Atlas, New York, 2004.
- [16] Jongerden, Joost, Akkaya, Ahmet Hamdi, "Democratic Confederalism as a Kurdish Spring: The PKK and the Quest for Radical Democracy" in: M. M. A. Ahmed and M. M. Gunter (eds.), *The Kurdish Spring: Geopolitical Changes and the Kurds*, Mazda Pub, 2013, pp. 163–185.
- [17] Knapp, Michael, Flach, Anja, Ayboğa, Ercan, *Revolution in Rojava. Democratic Autonomy and Women's Liberation in Syrian Kurdistan*, Pluto Press, 2016.
- [18] Knapp, Michael, Jongerden, Joost, "Communal Democracy: The Social Contract and Confederalism in Rojava", *Comparative Islamic Studies*, 10/1 (2016), pp. 87–109.
- [19] Leezenberg, Michiel, "The ambiguities of democratic autonomy: the Kurdish movement in Turkey and Rojava", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16: 4 (2016), pp. 671–690.
- [20] Öcalan, Abdullah, *Liberating Life: Woman's Revolution*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2013.
- [21] Öcalan, Abdullah, *War and Peace in Kurdistan*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan" 2013.
- [22] Öcalan, Abdullah, *Democratic Confederalism*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2011.
- [23] Öcalan, Abdullah, *Democratic Nation*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2016.
- [24] Öcalan, Abdullah, *Manifesto for Democratic Civilization Volume I: Civilization. The Age of Masked Gods and Disguised Kings*, New Compass Press, 2015.
- [25] Öcalan, Abdullah, *Manifesto for Democratic Civilization Volume II: Civilization. The Age of Unmasked Gods and Naked Kings*, New Compass Press, 2019.

- [26] Öcalan, Abdullah, *Sociology of Freedom. Manifesto of the Democratic Civilization Volume III*, PM Press, 2020.
- [27] Öcalan, Abdullah, *The Third Domain. Reconstructing Liberation*, International Initiative "Freedom for Abdullah Öcalan – Peace in Kurdistan", 2003.
- [28] Ranciere, Jacques, *On the Shores of Politics*. Verso Books, New York–London, 2021.
- [29] Бродел, Фернан, *Списци о историји*, Српска књижевна задруга, Београд, 2002.

Pavle Antonijević

BUILDING ALTERNATIVES FOR THE 21ST CENTURY: ABDULLAH ÖCALAN'S THEORY OF DEMOCRACY

Abstract

The subject of this inquiry is the theory of democracy of the long-term leader of the Kurdistan Workers' Party (PKK), Abdullah Öcalan. The current practical implementation of participatory decision-making methods in local assemblies and councils in northern Syria makes this topic particularly topical. The main goal of research is to examine the essential theoretical viewpoints of Abdullah Öcalan in understanding democracy, politics, and the state. Öcalan's concept of "democratic civilization" is presented as the starting point of the analysis. The second part of the paper deals with the issue of democratic confederalism and criticism of the state. The concluding thesis is that Öcalan successfully elaborated a comprehensive system of democratic civilization to a significant extent, enabling his model of democratic confederalism space devoid of capitalism, representation, and the state. On the other hand, the weakness of his theory is reflected in the ambivalent attitude towards the existing structures of the state with an insufficiently elaborated model of "mutual coexistence of the state and democracy".

Key words:

Abdullah Öcalan, radical democracy, democratic confederalism, democratic civilization.